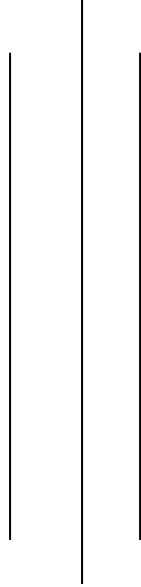

"समुदायमा सरकारी वकील कार्यक्रम"
स्थानीय तहका न्यायिक समितिका पदाधिकारीहरूसँग
कानूनी सचेतना सम्बन्धी छलफल

प्रतिवेदन

मिति: २०८० जेठ २६ गते

आयोजक

जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, बर्दिया

प्रतिवेदक

जिल्ला न्यायाधिवक्ता श्री नगेन्द्र लम्साल
जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, बर्दिया ।

विषयसूची

		पृ.
१.	कार्यक्रमको संक्षिप्त जानकारी	१
२.	कार्यक्रमको उद्देश्य	१
३.	कार्यक्रममा प्रस्तुत भएका विषयहरू र प्रस्तुतकर्ता	१
४.	छलफलमा व्यक्त भएका विचारहरू र उठेका मुख्य मुख्य विषयहरू	२
५.	छलफलमा उठेका विषयहरूको सम्बोधन	४
६.	कार्यक्रमबाट हासिल मुख्य उपलब्धिहरू	५
७.	कार्यक्रम आयोजनामा आइपरेका समस्या/चुनौतीहरू	५
८.	आगामी कार्यक्रमका लागि सुझाव	५
	अनुसूचीहरू	
	क) कार्यक्रम तालिका	६
	ख) कार्यक्रममा प्रस्तुत भएका कार्यपत्रहरू	७
	ग) कार्यक्रमका सहभागीहरूको नामावली	२१
	घ) कार्यक्रमको तस्विर	२४

कार्यक्रमको संक्षिप्त प्रतिवेदन

१. कार्यक्रमको संक्षिप्त जानकारी

- १) कार्यक्रमको नाम: समुदायमा सरकारी वकील
स्थानीय तहका न्यायिक समितिका पदाधिकारीहरूसँग
कानूनी सचेतना सम्बन्धी छलफल
- २) कार्यक्रम सञ्चालन स्थान: जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, बर्दिया ।
- ३) मिति: २०८०।२।२६
- ४) कार्यक्रम अवधि: विहान ११:३० बजेदेखि दिउँसो ३:३० बजेसम्म
- ५) सहभागी संख्या: महिला:१२ पुरुष:१० जम्मा:२२
- ६) कार्यक्रम संयोजन
  - क) संयोजक: जिल्ला न्यायाधिवक्ता श्री नगेन्द्र लम्साल, जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय (जिसवका), बर्दिया
  - ख) सह-संयोजक: सहायक जिल्ला न्यायाधिवक्ता श्री डिल्लीराज ज्ञवाली, जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, बर्दिया
  - ग) प्रतिवेदक: जिल्ला न्यायाधिवक्ता श्री नगेन्द्र लम्साल, जिसवका बर्दिया
  - घ) सहयोगी: नायव सुब्बा श्री गोविन्द वि.क. र खरिदार श्री जावन सिंह रामजाली, जिसवका बर्दिया ।

२. कार्यक्रमको उद्देश्य

- १) समुदायलाई सरकारी वकीलको काम कारबाही बारे जानकारी गराउने ।
- २) सरकारवादी मुद्दाको काम कारबाहीमा समुदायको भूमिकाको बारेमा सचेतना जगाउने ।
- ३) सरकारी वकीलको काम कारबाही र सरकारवादी मुद्दाको सम्बन्धमा समुदायले उठाएका जिज्ञाशाहरूको सम्बोधन गर्ने ।

३. कार्यक्रममा प्रस्तुत भएका विषयहरू र प्रस्तुतकर्ता

- १) पहिलो कार्यपत्र: सरकारी वकीलको परिचय, सरकारवादी मुद्दाहरू र समुदायबाट गरिएको अपेक्षा, नगेन्द्र लम्साल, जिल्ला न्यायाधिवक्ता, जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, बर्दिया
- २) दोस्रो कार्यपत्र: अपराध पीडित संरक्षण सम्बन्धी कानूनी ब्यवस्था, नगेन्द्र लम्साल, जिल्ला न्यायाधिवक्ता
- ३) तेस्रो कार्यपत्र: बाल अधिकार संरक्षणमा कानूनी रूपमा स्थानीय तहको भूमिका, नगेन्द्र लम्साल, जिल्ला न्यायाधिवक्ता

४. छलफलमा व्यक्त भएका विचारहरू र उठेका मुख्य मुख्य विषयहरू

श्री विनाकुमारी भट्टराई

उपप्रमुख, ठाकुरबाबा नगरपालिका ।

- पालिका स्तरमा पनि बालविवाहको समस्या ब्यापक रूपमा रहेको छ । बच्चा जन्म सकेपछि विवाह गर्ने उमेर नपुग्दै बच्चा जन्माएको जानकारी प्राप्त हुँदा बालविवाह रोकथाममा चुनौति थपिएको छ । यौनजन्य अपराध र जिल्लामा खुला सिमानाका कारण लागू औषध दुर्ब्यसनीको संख्या बढिरहेकाले यसको रोकथामका उपायहरू अपनाउनुपर्ने देखिन्छ ।
- दुर्ब्यसनीको नयाँ नयाँ प्रकारमा हाल पाउडर चार्ज गरेर हुक्का पेन सेवन गरेर युवाहरू कुलतको लतमा फस्दै गएकोले यसको रोकथान हुन जरुरी छ ।
- विद्यालयमा बालिकाहरू चिच्चाउने र फेन्ट हुने जस्ता समस्याहरू पनि देखिएका छन् ।

श्री गुमबहादुर परियार

संयोजक, मेलमिलापकर्ता

(न्यायिक समिति सचिवालय), बढैयाताल गाउँपालिका न्यायिक समिति ।

- न्यायिक समितिमा परेका उजुरी उपर अर्को पक्षलाई बोलाउँदा नआउने गरेकाले उजुरीको कारवाही टुङ्गाउन समस्या भइरहेको छ ।

श्री मनकलाकुमारी चौधरी

उपप्रमुख, राजापुर नगरपालिका ।

- केटाकेटी बीच शुरुमा सहमतिमा सम्बन्ध बनाउने । पछि मन नमिले पछि वा केटा पक्षले नस्विकारेमा जबरजस्ती करणीको आरोप लगाउने प्रचलन पनि देखिन थालेको छ ।
- कार्यक्रममा उठाइएका विषयवस्तुहरू पीडितको संरक्षण तथा बालबालिको हित र संरक्षणका लागि स्थानीय तहमा पनि कार्यक्रमहरू हुनुपर्ने देखिन्छ ।

श्री ताराकुमारी आचार्य

सदस्य, न्यायिक समिति, मधुवन नगरपालिका ।

- सरकारवादी फौजदारी मुद्दाको काम कारवाहीमा पीडितले कुनै शुल्क तिर्नुपर्छ की पर्दैन । असमर्थ पक्षले निशुल्क कानूनी सहायता प्राप्त गर्न के गर्नुपर्छ ।

श्री इन्दिरा चौधरी

उपप्रमुख, बाँसगढी नगरपालिका ।

- बालविवाह, लागूऔषध दुर्व्यसन र यौन हिंसा लगभग सबै पालिकाका साझा समस्याका रूपमा देखिएका छन् ।

श्री अनिता चौधरी

उपप्रमुख, मधुवन नगरपालिका ।

- बालविवाह र लागूऔषध नियन्त्रण जटिल समस्याको रूपमा देखिएको भएपनि वैदेशिक रोजगारीमा जाँदा ठगी हुने विषयलाई लिएर समेत न्यायिक समितिमा आउने गरेको पाइएको छ ।

श्री सावित्रा गौतम

उपप्रमुख, गुलरिया नगरपालिका ।

- बालविवाह अहिले पनि समुदाय स्तरमा हुँदा जटिल समस्याको रूपमा रहेको छ ।

श्री हिक्मतबहादुर बोहोरा

प्रहरी नायव उपरीक्षक, जिल्ला प्रहरी कार्यालय, बर्दिया

- बर्दिया जिल्लामा लागूऔषध नियन्त्रण र रोकथामका लागि खुला सिमानामा प्रहरीले कडा चेकिङ गरी समुदाय स्तरमा र विद्यालयमा समेत सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेको छ । यस बाहेक बालविवाह लगायत विभिन्न मुद्दाहरूमा निरन्तर सचेतना लगायत अन्य कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइरहेको छ ।
- स्थानीय तहले समुदाय स्तरमा अपराधको न्यूनीकरणका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू वार्षिक कार्यक्रममा तर्जुमा गरी प्रहरी लगायत अन्य सरोकारवालाहरूको समन्वयमा सञ्चालन गर्दा प्रभावकारी हुन्छ ।

श्री गायत्री रिमाल

संयोजक, माईती नेपाल बर्दिया

- बर्दिया जिल्ला मानव बेचबिखनको उच्च जोखिममा रहेको जिल्ला मध्ये एक हो । ट्रान्जिट पोइन्टको रूपमा रहेको छ । मानव बेचबिखनका पीडितहरूलाई न्याय प्रदान गर्ने क्रममा मनोसामाजिक परामर्श र नेपाली राम्रोसँग नबुझ्नेका लागि दोषाधिको व्यवस्था हुनुपर्ने हुन्छ ।
- पीडितले पाउने क्षतिपूर्ति राज्यले जतिसक्दो छिटो उपलब्ध गराउने व्यवस्था भएमा पीडितले न्यायको अनुभूति र राहत महसुस गर्छन् ।
- अपराधको न्यूनीकरण र रोकथामका लागि कानूनी सचेतना लगायत विभिन्न कार्यक्रमहरू स्थानीय तहले तर्जुमा गरी सरोकारवालाहरूसँगको समन्वयमा कार्यान्वयन गर्दा प्रभावकारी हुन्छ ।

श्री सपना बाठा मगर

OCMC फोकल पर्सन, बर्दिया अस्पताल

- यौनजन्य हिंसाका पीडितलाई जति सक्दो छिटो अस्पतालमा पुर्याएर चेकजाँच गराउँदा प्रमाणहरू सुरक्षित हुन्छ । यसका लागि सबै सरोकारवालाहरूबाट पहल हुन जरूरी छ ।
- OCMC मा पीडित आउने बित्तिकै कानूनी परामर्शको व्यवस्था भएमा प्रभावकारी हुने थियो ।

५. छलफलमा उठेका विषयहरूको सम्बोधन

उक्त कार्यक्रममा सहभागीहरूले छलफलमा उठाएका विषयहरूको जिल्ला न्यायाधिवक्ता श्री नगेन्द्र लम्सालले सम्बोधन गरी कार्यक्रम समापन गर्नुभएको थियो । छलफलमा उठेका विषयहरूको सम्बोधनलाई वुँदागत रूपमा उल्लेख गरिएको छ ।

- कार्यक्रम सरकारवादी फौजदारी मुद्दामा पीडितलाई न्याय दिलाउन समुदायसँग सरकारी वकीलले राखेका अपेक्षा, पीडितको संरक्षण र बालबालिकाको हितको संरक्षणमा स्थानीय तह तथा सरोकारवाला सम्बन्धित निकायहरू प्रहरी, सरकारी वकील, अस्पताल, पीडितलाई मनोसामाजिक परामर्श र पुर्नस्थापना गर्ने संस्थाहरूको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ ।
- बर्दियामा देखिएका लागूऔषध, बालविवाह, यौनजन्य अपराध, सडक दुर्घटना, आत्महत्या लगायतका अपराधहरूको न्यूनिकरणका लागि स्थानीय तह, प्रहरी, सरकारी वकील र समुदायसँग सम्बन्धित संघ संस्था र अन्य सरोकारवाला सरकारी निकायको सहयोग र समन्वयमा विभिन्न सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू समुदायस्तर, विद्यालय र क्याम्पसहरूमा गर्दा प्रभावकारी हुन्छ ।
- सरकारवादी फौजदारी मुद्दाको कारबाही प्रकृत्यामा पीडितले कुनै शुल्क तिर्नु पर्दैन । मुद्दासँग सम्बन्धित कागजातहरू अदालतमा अभियोग पत्र पेश गरेपछि पीडितलाई अभियोग पत्र, थुन्छेक आदेश र फैसला लगायतका कागजातहरू सरकारी वकील कार्यालयमा आई माग गरेमा निशुल्क रूपमा उपलब्ध गराइन्छ ।
- यस बर्दिया जिल्लामा जिल्ला कानूनी सहायता समिति समेत रहेको छ । असमर्थ पक्ष र विपन्न व्यक्तिलाई कानूनी सहायता र प्रहरी, अदालत, अर्धन्यायिक निकाय, न्यायिक समिति र जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा दिनुपर्ने निवेदनहरू तयार गर्नमा निशुल्क कानूनी सहायता प्रदान गर्छ । सम्बन्धित नगरपालिका वा गाउँपालिकाको वडा कार्यालय र नगरपालिकाबाट सिफारिस पत्रसहित असमर्थ पक्षले सहायता मागेमा जिल्ला कानूनी सहायता समितिले रेकर्ड जनाई कानूनी सहायता उपलब्ध गराउँछ । अदालतमा मुद्दा दायर भएपछि कानून व्यवसायी राख्न नसक्ने

- सरकारवादी फौजदारी मुद्दाका प्रतिवादीलाई अदालतले समेत निशुल्क कानूनी सहायता प्रदान गर्न वैतनिक वकिलको व्यवस्था गरेको छ ।
- यौनजन्य हिंसाका पीडितलाई तत्काल कानूनी परामर्शको आवश्यकता भएको जानकारी प्राप्त भएमा कानूनी परामर्श उपलब्ध गराउन सकिन्छ ।
  - पीडित व्यक्तिले आफू अपराधबाट पीडित भएमा त्यसको जानकारी प्रहरी कहाँ निवेदन र जाहेरी लिएर जानुका साथै परिवार र समाजले समेत दोषीलाई कारबाही गर्नमा प्रहरीलाई सहयोग गर्नुपर्छ ।
  - यौनजन्य हिंसाका र घाउचोट लागेका पीडितलाई छिटो भन्दा छिटो अस्पतालमा लिएर तोकिएको ढाँचाको फारममा यौनजन्य हिंसा र घाउचोट विवरण उल्लेख गर्न लगाई चेक जाँच गराउँदा वारदातलाई पुष्टि गर्न मद्दत पुग्छ ।

उक्त कार्यक्रमको सञ्चालन सहायक जिल्ला न्यायाधिवक्ता श्री डिल्लीराज ज्ञवालीले गर्नुभएको थियो ।

६. कार्यक्रमबाट हासिल मुख्य उपलब्धिहरू

- सरकारी वकीलको काम कारबाही बारे सहभागीलाई जानकारी भई सरकारी वकीलको कामको पहिचानमा वृद्धि भएको छ ।
- सरकारवादी मुद्दाको अनुसन्धान र अभियोजनको प्रकृयाको बारेमा सहभागीलाई जानकारी भएको छ ।
- सरकारी वकीलको काम कारबाहीको उत्तरदायित्व र पारदर्शीताको सम्बन्धमा सहभागीले राखेको जिज्ञाशा र त्यसको सम्बोधनले मद्दत गरेको छ ।
- अपराधको न्यूनीकरण एवम् कानूनको न्यायप्रणालीप्रति विश्वासको भावना वृद्धि भएको छ ।
- सरकारवादी मुद्दाको अनुसन्धानमा समुदायको सहयोगले फौजदारी न्याय प्रशासन सवल बनाउन र पीडितलाई न्याय र कसूरदारलाई सजाय दिलाउन महत्वपूर्ण भूमिका हुने भनी सहभागीमा सचेतना वृद्धि भएको छ ।

७. कार्यक्रम आयोजनामा आइपरेका समस्या/चुनौतीहरू

कार्यक्रम सौहार्दपूर्ण वातावरणमा सम्पन्न भएको थियो । कार्यक्रम आयोजना र सञ्चालनमा कुनै समस्या र चुनौतीको सामना आयोजकले गर्नु परेन ।

८. आगामी कार्यक्रमका लागि सुझाव

- समुदायमा सरकारी वकील कार्यक्रमलाई अभियानको रूपमा समुदायका हरेक क्षेत्र, वर्ग र जिल्लाका विभिन्न स्थानमा कार्यक्रम आयोजना गर्दा सरकारी वकीलको पहिचान वृद्धि हुनुका साथै अपराधको रोकथाम र अपराधको अनुसन्धानमा समुदायको सहयोगमा वृद्धि हुने देखिन्छ ।

अनुसूचीहरू

क) कार्यक्रम तालिका

"समुदायमा सरकारी वकील कार्यक्रम"
स्थानीय तहका न्यायिक समितिका पदाधिकारीहरूसँग
कानूनी सचेतना सम्बन्धी छलफल

मिति: २०८०।२।२६ गते समय: विहान ११:३० बजेदेखि ०३:३० बजेसम्म

कार्यक्रम स्थान: जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, बर्दिया ।

आयोजक: जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, बर्दिया ।

कार्यक्रम सञ्चालक: सहायक जिल्ला न्यायाधिवक्ता श्री डिल्लीराज ज्ञवाली

११.३०-१२.००	उपस्थिति/सहभागीहरू बीच परिचय
१२.००-१२.३०	कार्यपत्र प्रस्तुती सरकारी वकीलको परिचय, सरकारवादी मुद्दाहरू र समुदायबाट गरिएको अपेक्षा, नगेन्द्र लम्साल, जिल्ला न्यायाधिवक्ता, जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, बर्दिया
१२.३०-१.००	अपराध पीडित संरक्षण सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था, नगेन्द्र लम्साल, जिल्ला न्यायाधिवक्ता
१.००-१.३०	बाल अधिकार संरक्षणमा कानूनी रूपमा स्थानीय तहको भूमिका, नगेन्द्र लम्साल, जिल्ला न्यायाधिवक्ता
१.३०-३.००	खुला छलफल
३.००-३.३०	खुला छलफलमा उठेका जिज्ञाशाको सरकारी वकीलबाट सम्बोधनसँगै कार्यक्रम समापन

ख) कार्यक्रममा प्रस्तुत भएका कार्यपत्रहरू

पहिलो कार्यपत्र

१ सरकारी वकीलको परिचय, सरकारवादी मुद्दाहरू र समुदायबाट गरिएको अपेक्षा

नगेन्द्र लम्साल, जिल्ला न्यायाधिवक्ता,
जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, बर्दिया
२०८० जेठ २६ गते

सरकारी वकीलको परिचय:

सरकारी वकील को हुन् :

- फौजदारी न्याय प्रशासनका तीन प्रमुख कार्य अनुसन्धान, अभियोजन र न्यायिक निर्णय मध्ये महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र यस अन्तर्गतका सरकारी वकील कार्यालयमा कार्यरत सरकारी वकीलहरूलाई राज्यको तर्फबाट अभियोजनकर्ताको जिम्मेवारी दिइएको छ ।
- राज्यको कानूनको रक्षक र सरकारको कानूनी सल्लाहकार सरकारी वकील हो ।
- सरकारवादी मुद्दाहरूमा र सरकारलाई विपक्षी बनाई दायर भएका रिट/मुद्दाहरूमा राज्यको तर्फबाट अदालत/न्यायिक निकायमा प्रतिनिधित्व गर्दै वहस पैरवी र प्रतिरक्षा गर्ने र सरकारवादी मुद्दाहरूको अभियोजन गर्ने कानूनी अधिकार प्राप्त व्यक्तिलाई सरकारी वकील भनिन्छ ।
- सरकारी वकील कानूनको ज्ञाता र विशेषज्ञ हुन्छन् ।
- मानव अधिकारको रक्षक ।
- फौजदारी न्याय प्रशासनको सुधारको संवाहक र समन्वयकर्ता ।
- कानूनको शासनको संरक्षक तथा प्रचलनकर्ता ।
- निशुल्क पीडित पक्षको प्रतिनिधित्व गर्छन् ।
- पीडितलाई न्याय र कसूरदारलाई सजाय दिलाउन न्यायका लागि बोल्ने सहजकर्ता र पीडितलाई अदालतबाट अन्तिम फैसला भएपछि क्षतिपूर्ति दिलाउन समन्वय गर्ने भएकाले सरकारी वकील जनताका वकील हुन् ।

सरकारी वकीलका कामहरू:

सरकारी वकीलको काम सरकार वादी हुने देवानी मुद्दा र सरकारवादी हुने फौजदारी मुद्दासँग मात्र सम्बन्धित हुन्छ । उक्त मुद्दाहरूमा सरकारी वकीलले निम्न कार्यहरू गर्छ:

- नेपालको संविधानले संविधानमा अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक कुनै अदालत वा न्यायिक निकाय वा अधिकारी समक्ष मुद्दा चलाउने वा नचलाउने भन्ने कुराको अन्तिम निर्णय गर्ने अधिकार महान्यायाधिवक्तामा निहित राखेको छ । धारा १५८ (२)

- महान्यायाधिवक्ताबाट अभियोजन सम्बन्धी आफूमा निहित अधिकार मातहत सरकारी वकीललाई तोकिएको शर्तको अधिनमा रही प्रयोग र पालना गर्न सक्ने गरी प्रत्यायोजन गरिएको हुन्छ ।
- नेपाल सरकारको हक, हित वा सरोकार निहित रहेको मुद्दामा महान्यायाधिवक्ता वा निजको मातहतका सरकारी वकीलबाट नेपाल सरकारको प्रतिनिधित्व गरिनेछ भनी उल्लेख छ । धारा १५८ (२)
- नेपालको संविधानमा भएको व्यवस्था, महान्यायाधिवक्ताबाट प्रत्यायोजित अधिकार र अन्य कानूनहरूमा भएको व्यवस्था अनुसार सरकारी वकीलले सरकारवादी मुद्दाको साथै सरकारलाई सरोकार पर्ने मुद्दा र सरकारलाई विपक्षी बनाई दायर भएका मुद्दा मामिला र रिट क्षेत्रमा समेत अभियोजन, बहस पैरवी, प्रतिरक्षा गर्ने र सरकारी निकायहरूलाई कानूनी राय प्रदान गर्ने र हिरासतमा रहेका व्यक्तीलाई मानवोचित व्यवहार नगरेको, आफन्त वा कानून व्यवसायीलाई भेटघाट गर्न नदिएको भन्ने जानकारी वा उजुरी परेमा हिरासत अनुगमन गर्ने र छानबिन गरी त्यस्तो हुनबाट रोक्न सम्बन्धित अधिकारीलाई निर्देशन दिने काम सरकारी वकीलले गर्छन् ।
- कसूरको प्रभावकारी अनुसन्धानका आधारमा दोषी देखिएका व्यक्ति उपर नेपाल सरकारको तर्फबाट अभियोजन गर्ने र पीडितलाई न्याय उपलब्ध गराउन पिडितको तर्फबाट बहस पैरवी/प्रतिरक्षा गर्ने काम सरकारी वकीलबाट हुन्छ ।
- कसूरको अनुसन्धान गर्ने अधिकारीहरू (प्रहरी अधिकृत, वन कर्मचारी, राष्ट्रिय निकुञ्जका कर्मचारी, औषधी निरीक्षक, खाद्य निरीक्षक, प्रमुख जिल्ला अधिकारी वा अधिकृत आदि) लाई कसूरको अनुसन्धान गर्दा निर्देशन दिने ।
- कसूरको अनुसन्धान गरे पछि प्रमाणको आधारमा को उपर मुद्दा चल्ने, को उपर मुद्दा नचल्ने, मुद्दा चल्ने भए कुन कसूरमा कुन सजायको मागदावी लिएर मुद्दा चलाउने भन्ने कुराको निर्णय गर्ने ।
- मुद्दा चलाउने निर्णय भएमा अभियोग पत्र तयार गरी अदालत/न्यायिक निकायमा प्रमाण सहित मुद्दा पेश गर्ने ।
- मुद्दामा सरकारको तर्फबाट बहस पैरवी गर्ने, साक्षीहरूको वकपत्र गराउने, जिरह गर्ने, पछि प्राप्त भएका प्रमाणहरू अदालतमा पेश गर्ने ।
- अदालत/न्यायिक निकायले गरेको फैसला वा आदेशमा चित्त नबुझेमा माथिल्लो अदालतमा पुनरावेदन गर्ने वा निवेदन दिने ।
- नेपाल सरकारका कार्यालयहरूले माग गरेको कानूनी प्रश्नमा कानूनी राय प्रदान गर्ने ।
- नेपाल सरकारको हक हित सरोकार रहेको मुद्दामा बहस पैरवी प्रतिरक्षा गर्ने तथा साक्षीको वकपत्र गराउने ।

- सरकारी निकाय वा पदाधिकारी विरुद्धका मुद्दामा सरकारी निकाय वा पदाधिकारीको प्रतिरक्षा गर्ने ।
- हिंसा वा अपराध पीडित, जाहेरवाला वा साक्षीका साथै हिरासतमा रहेका व्यक्तिहरूको मानवअधिकारको संरक्षण गर्ने ।

नेपालमा सरकारी वकील कार्यालयको सांगठनिक संरचना:

- १) महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय (१ वटा)
- २) उच्च सरकारी वकील कार्यालयहरू (१८ वटा)
- ३) विशेष सरकारी वकील कार्यालय (१ वटा काठमाडौंमा रहेको)
- ४) जिल्ला सरकारी वकील कार्यालयहरू (७७ वटा)

नेपालमा सरकारी वकीलका पदहरू:

- **महान्यायाधिवक्ता:** प्रधानमन्त्री सिफारिसमा राष्ट्रपतिबाट नियुक्त हुने संवैधानिक व्यवस्था नेपालको संविधानको धारा १५७ (२) मा रहेको छ । धारा १५८ (१) मा नेपाल सरकारको मुख्य कानूनी सल्लाहकार हुनेछ भनी उल्लेख भएको । धारा १५८ (२) मा यस संविधानमा अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक कुनै अदालत वा न्यायिक निकाय वा अधिकारी समक्ष नेपाल सरकारको तर्फबाट मुद्दा चलाउने वा नचलाउने भन्ने कुराको अन्तिम निर्णय गर्ने अधिकार महान्यायाधिवक्तालाई हुनेछ भन्ने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ । महान्यायाधिवक्ताको काम, कर्तव्य र अधिकार सम्बन्धी विस्तृतमा नेपालको संविधानको धारा १५८ मा उल्लेख रहेको छ ।
- **नायब महान्यायाधिवक्ता:** नेपाल न्याय सेवाको राजपत्रांकित विशिष्ट श्रेणी (सचिव स्तर) को सरकारी वकील ।
- **सहन्यायाधिवक्ता:** नेपाल न्याय सेवा, सरकारी वकील समूहको राजपत्रांकित प्रथम श्रेणी (सहसचिव स्तर) को सरकारी वकील ।
- **उपन्यायाधिवक्ता/जिल्ला न्यायाधिवक्ता:** नेपाल न्याय सेवा, सरकारी वकील समूहको राजपत्रांकित द्वितीय श्रेणी (उप सचिव) स्तरको सरकारी वकील ।
- **सहायक जिल्ला न्यायाधिवक्ता/सहायक न्यायाधिवक्ता:** नेपाल न्याय सेवा, सरकारी वकील समूहको राजपत्रांकित तृतीय श्रेणी (शाखा अधिकृत) सरहको सरकारी वकील ।

सरकारवादी मुद्दाहरू:

(क) **देवानी मुद्दाहरू:** सरकारी र सार्वजनिक सम्पत्ति सम्बन्धी मुद्दाहरू र नेपाल सरकारको हक हित सरोकार सम्बन्धी देवानी मुद्दाहरू सरकारवादी हुन्छ ।

(ख) फौजदारी मुद्दा:- दुनियावादी फौजदारी हुने केही अपवादलाई छोडेर प्राय सबैजसो मुद्दाहरू सरकारवादी हुन्छन् । यसलाई यसरी वर्गिकरण गर्न सकिन्छ ।

जीउ ज्यान सम्बन्धित कसूर:- ज्यान सम्बन्धि कसूर, ज्यान मार्ने उद्योग, अंगभंग, तेजाब खनाई कुरूप पारेको, गर्भपतन, गैरकानूनी थुना, ब्यक्ति वेपत्ता पार्ने, अपहरण तथा शरिर बन्धक, इलाज (उपचार) सम्बन्धी कसूर, मानव बेचबिखन सम्बन्धी कसूर ।

राष्ट्र र समाज विरुद्धका कसूर:- राज्य विरुद्धका कसूर, सार्वजनिक शान्ति भंग गर्ने कसूर, अपराधका प्रमाणहरू नष्ट गर्ने, प्रमाण संकलनमा बाधा पुर्याउने कसूर, सार्वजनिक स्वास्थ्य, सुरक्षा, सुविधा, नैतिकता विरुद्धका कसूरहरू, हातहतियार र विष्फोटक पदार्थ सम्बन्धी कसूर, राष्ट्रिय वा सार्वजनिक सम्पत्ति विरुद्धको कसूर, धर्म सम्बन्धी कसूर, लागूऔषध, वन सम्बन्धी कसूर, नक्कली नोट, नक्कली टिकट सम्बन्धी कसूर, भ्रष्टाचार सम्बन्धी कसूर ।

समाजका कमजोर वर्ग उपर भेदभाव सम्बन्धी कसूर:- गम्भीर घरेलु हिंसा, बोक्सीको आरोप, छुवाछुत सम्बन्धी कसूर ।

यौनजन्य कसूर:- बालविवाह, बहुविवाह, जबरजस्ती करणी/उद्योग, बाल यौन दुरुपयोग ।

सम्पत्ति सम्बन्धी कसूर:- चोरी, डाँका, ठगी, आपराधिक विश्वासघात, सार्वजनिक लिखत किर्ते सम्बन्धी, नाप तौल सम्बन्धी कसूर, आपराधिक उपद्रव सम्बन्धी कसूर ।

सरकारवादी फौजदारी मुद्दाको कारबाही प्रकृत्यामा सरकारी वकीलको प्रतिनिधित्व:

- अनुसन्धान (निर्देशन दिने)
- अभियोजन (मुद्दा चल्ने नचल्ने निर्णय गर्ने र अभियोग पत्र दायर गर्ने)
- अदालती/न्यायिक कारबाहीमा प्रतिनिधित्व (साक्षी वकपत्र, वहस पैरवी र प्रतिरक्षा, निवेदन, पुनरावेदन, मुद्दा दोहोर्याई हेरी पाउने निवेदन सम्बन्धि काम)

सरकारवादी फौजदारी मुद्दामा सरोकारवाला निकायहरू:

- प्रहरी र अन्य अनुसन्धान गर्ने निकायका अनुसन्धान अधिकारी र कर्मचारीहरू
- सरकारी वकील
- निजी कानून व्यवसायी (नेपाल बार)
- अदालत/अर्धन्यायिक निकाय
- फरेन्सिक विज्ञ/चिकित्सक, समुदाय/नागरिक समाज (विभिन्न प्रकारका अपराधको न्याय निरूपणमा सम्बन्धित विज्ञहरू)
- स्थानीय तह
- अन्य विभिन्न सरकारी निकाय/संघ संस्था (अस्पताल, पुर्नस्थापना केन्द्र आदि)

समुदायबाट सरकारी वकीलले राखेको अपक्षा:

- कसूरको सूचना नजिकको प्रहरी कार्यालयमा वा नजिकको सम्बन्धित अनुसन्धान गर्ने कार्यालयमा थाहा पाउने वित्तिकै छिटो उपलब्ध गराउने ।

- कसूर गर्ने व्यक्तिलाई पक्राउ गर्न वा नियन्त्रण गर्न सहयोग गर्ने ।
- कसूरको अनुसन्धानको क्रममा आफूले देखेको र थाहा पाएको साँचो कुराको जानकारी अनुसन्धान अधिकारी, सरकारी वकील र अदालत/न्यायिक निकायमा बयान र वकपत्रमा जानकारी गराउने ।
- कसूरको अनुसन्धानको क्रममा तयार गरिने विभिन्न लिखतहरूमा रोहवरमा र साक्षी बस्ने र घटना विवरण कागज गर्ने ।
- अपराध पीडितलाई तत्काल उद्धार, उपचार, राहत र पुर्नस्थापना गर्न सहयोग गर्ने ।
- मुद्दाको साक्षीको रूपमा रहेका व्यक्तिले अदालत/न्यायिक निकायमा तोकिएको दिनमा समयमा आई आफूले देखेको, जानेको र थाहा पाएको कुरा जानकारी गराई वकपत्र गर्ने ।
- अदालत/न्यायिक निकायबाट भएको फैसला कार्यान्वयनमा सहयोग गर्ने ।
- अनुसन्धान, अभियोजन र न्याय निरोपणका क्रममा अनुसन्धान अधिकारी, अभियोजनकर्ता र न्याय निरोपण गर्ने अधिकारी र न्यायधीशलाई अनुचित रूपमा आस, त्रास, दबाव र प्रभावमा पार्ने प्रयत्न नगर्ने ।

समुदायले थाहा जानकारी पाइराख्नु पर्ने कुराहरू:

- कसैले पनि कानून उल्लंघन गरेर कुनै कानूनी व्यवस्थाको जानकारी थिएन वा जानेको थिइन भन्न पाउँदैन ।
- कसैलाई पनि कुनै प्रकारको भेदभाव वा छुवाछुत गर्न पाइँदैन ।
- दश वर्ष भन्दा कम उमेरका बालबालिकालाई कुनै अपराधमा सजाय हुँदैन । मुद्दा लाग्दैन ।
- बालबालिकालाई सिकाएर कुनै अपराध गर्न लगाएमा वा त्यसरी अपराध भएमा सिकाउने वा अपराध गर्न लगाउनेलाई पनि सजाय हुन्छ ।
- कसैलाई पनि कानून बमोजिम बाहेक थुनामा राख्न पाइँदैन ।
- कसैलाई पनि यातना दिन पाइँदैन । पक्राउ परेका व्यक्तिलाई कुटपिट गर्न वा कुनै किसिमको यातना दिने गर्न हुँदैन ।
- अपराधको सूचना दिनु सबैको कर्तव्य हो । नजिकको प्रहरी कार्यालयमा वा सम्बन्धित अनुसन्धान गर्ने निकायमा यस्तो सूचना दिनुपर्छ ।
- अपराधको बारेमा आफूलाई थाहा जानकारी भएको साँचो कुरा अनुसन्धानको क्रममा अनुसन्धान अधिकारी र अदालत/अर्धन्यायिक निकायमा बयान/वकपत्रमा भन्नुपर्छ ।
- अपराध पीडितलाई उद्धार गर्न, उपचार गर्न र पुर्नस्थापना गर्न सहयोग गर्नुपर्छ ।

- साक्षीको रूपमा रहेका व्यक्तिले अपराधको बारेमा आफूलाई थाहा जानकारी भएको कुरा अदालत/अर्धन्यायिक निकायमा तोकिएको दिनमा गएर वकपत्र गरिदिनु पर्छ ।
- सुनेर जानेको वा थाहा पाएको कुरा प्रमाण होइन ।
- असमर्थ पक्षलाई कानून बमोजिम निशुल्क कानूनी सहायता पाउने हक हुन्छ ।
- अपराध पीडितलाई आफू पीडित भएको मुद्दामा भएको अनुसन्धानको र अदालतमा भएको न्यायिक काम कारवाहीको जानकारी पाउने हक हुन्छ ।
- प्रत्येक अपराध पीडितलाई अभियुक्तलाई लगाइएको अभियोगको बारेमा वा अभियोग नलगाइएको अवस्थामा त्यसको आधार र कारणको बारेमा जानकारी पाउने हक हुन्छ ।
- अपराध पीडितलाई कानून बमोजिम मुद्दाको कारवाही प्रक्रियामा सहभागी हुन पाउने, सामाजिक पुनःस्थापना र क्षतिपूर्ति सहितको न्याय पाउने हक हुन्छ ।
- नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दामा अपराधको सूचना दिने व्यक्ति सरकारी गवाह (साक्षी) हुन्छ ।
- अदालत/मुद्दा हेर्ने निकायबाट दोषी ठहर नहुँदासम्म अभियुक्तलाई निर्दोष मान्नुपर्छ ।
- आफू विरुद्ध लागेको कसूरको प्रतिरक्षा गर्न कानून व्यवसायी राख्न असमर्थ अभियुक्तलाई राज्यद्वारा निशुल्क कानूनी सहायता एवं प्रतिरक्षा उपलब्ध हुन्छ । यसका लागि वैतनिक वकीलको व्यवस्था गरिएको हुन्छ ।

धन्यवाद ।

दोस्रो कार्यपत्र

२ अपराध पीडित संरक्षण सम्बन्धी कानूनी ब्यवस्था

नगेन्द्र लम्साल

जिल्ला न्यायाधिवक्ता, जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, बर्दिया

२०८०।२।२६

पीडित:

- पीडित त्यो व्यक्ति हो जसलाई आपराधिक कार्यबाट शारिरिक, मानसिक, आर्थिक पीडा वा क्षति पुगेको हुन्छ ।
- अपराध गर्ने व्यक्ति वा पीडक र अपराधबाट पीडामा परेका वा क्षति बेहोरेको व्यक्ति पीडित मानिन्छ ।
- आपराधिक कार्यबाट पीडित हुँदा व्यक्तिको जीउ, ज्यान, स्वतन्त्रता, सम्पत्ति र ख्याति तथा सम्मानमा क्षति पुग्छ ।
- मानव बेचबिखन र यौनजन्य अपराधको कारणबाट खासगरी महिला र बालबालिकाको मानविय मर्यादा, प्रतिष्ठा र अस्मितामा गम्भीर असर पुग्छ भने जीउ

ज्यान सम्बन्धी अपराधबाट व्यक्तिको जीउ, शरीर, क्षमता, मानसिकतासमेतमा गम्भीर असर पुग्छ ।

- अपराधबाट शारीरिक, मानसिक र भौतिक क्षति पुगेको व्यक्ति पीडित हो ।
- अपराधबाट प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रूपमा असर पुगेको व्यक्ति वा क्षति बेहोरेको व्यक्ति पनि पीडित हो ।
- अपराध पीडित संरक्षण ऐन, २०७५ को दफा २(च), (ज), (झ) र (ञ) मा विभिन्न प्रकारका पीडितको बारेमा उल्लेख गरी परिभाषित गरेको छ । दफा २ (ञ) ले पीडितलाई परिभाषित गरेको छ । जस अनुसार पीडित भन्नाले प्राकृतिक व्यक्तिको रूपमा रहेको प्रथम स्तरको पीडित, द्वितीय स्तरको पीडित र पारिवारिक पीडित सम्झनुपर्छ ।

पीडित न्याय सम्बन्धी आधारभूत सिद्धान्तहरू

अपराधबाट पीडितको न्याय सम्बन्धी आधारभूत सिद्धान्त, १९८५ ले पीडितका ४ प्रकारका अधिकारको संरक्षणमा जोड दिएको देखिन्छ:

- (क) न्यायमा सहज पहुँच एवं स्वच्छ व्यवहारको अधिकार
- (ख) पुनःस्थापकीय अधिकार
- (ग) क्षतिपूर्ति पाउने अधिकार
- (घ) सहायताको अधिकार

पीडितको संरक्षणका चरणहरू

- १ उद्धारको क्रममा पीडितको संरक्षण
- २ उद्धारपश्चात सुरक्षा र संरक्षण
- ३ उमेर निर्धारण एवं अन्य जाँच परीक्षणको चरणमा संरक्षण
- ४ पुर्पक्ष वा अदालती कारबाहीको चरणमा संरक्षण

पीडितको संरक्षणका विषयहरू

- १ सुरक्षा
- २ उद्धार
- ३ स्वास्थ्य उपचार
- ४ स्वदेश फिर्ती
- ५ कानूनी र मनोवैज्ञानिक परामर्श
- ६ अनुसन्धान तथा अभियोजनका क्रममा संरक्षण
- ७ अनुसन्धान तथा अभियोजनको सूचना र जानकारी
- ८ आवास, भोजन, लुगाकपडा, पारिवारिक पहिचान
- ९ पुनःस्थापना

- १० पुर्नमिलन
- ११ पुर्नएकीकरण
- १२ न्यायिक कारबाहीको चरणमा संरक्षण
- १३ न्यायिक प्रक्रियामा सहभागीता र कारबाहीको जानकारी

पीडित महिला र बालबालिकामा पर्ने असर र प्रभाव

- १ मानव अधिकारको गम्भीर उल्लंघन
सम्मानपूर्वक बाँचन पाउने हक, व्यक्तिगत स्वतन्त्रता, समानता, गोपनीयता, शोषणविरुद्धको हक, जबर्जस्ती श्रम विरुद्धको हक जस्ता मानव अधिकारको गम्भीर उल्लंघन हुन पुग्छ । महिला बालबालिकाको आत्मसम्मान र ख्यातिमा पनि गम्भीर असर पुग्दछ ।
- २ शारीरिक पीडा
- ३ मानसिक वा मनोवैज्ञानिक प्रभाव
- ४ आर्थिक असर
- ५ सामाजिक प्रभाव

नेपालको संविधान

धारा २१: अपराध पीडितको हक:

- (१) अपराध पीडितलाई आफू पीडित भएको मुद्दाको अनुसन्धान तथा कारबाही सम्बन्धी जानकारी पाउने हक हुनेछ ।
- (२) अपराध पीडितलाई कानून बमोजिम सामाजिक पुनःस्थापना र क्षतिपूर्ति सहितको न्याय पाउने हक हुनेछ ।

अपराध पीडित संरक्षण ऐन, २०७५ मा भएका मुख्य मुख्य व्यवस्थाहरु:

- ७ वटा परिच्छेद र ५४ वटा दफा रहेको
- परिच्छेद २ मा फौजदारी न्यायिक प्रक्रियामा पीडितका अधिकार र कर्तव्य सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ । (दफा ४ देखि २४ सम्म)
- दफा ४ स्वच्छ व्यवहार पाउने अधिकार
- दफा ५ भेदभाव विरुद्धको अधिकार
- दफा ६ गोपनीयताको अधिकार
- (१) देहायका कसूरको अनुसन्धान, तहकिकात, अभियोजन र अदालती कारबाहीको सिलसिलामा पीडितलाई गोपनीयताको अधिकार हुनेछ:
  - (क) जबरजस्ती करणी
  - (ख) हाडनाता करणी
  - (ग) मानव बेचबिखन
  - (घ) यौन दुर्व्यवहार

(ड) नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकिदिएको अन्य फौजदारी कसूर ।

(२) उपदफा (१) को कसूरमा कसैले पनि पीडितको पहिचान कुनै पनि रूपबाट प्रकट गर्न हुँदैन ।

दफा ७ अनुसन्धान सम्बन्धी सूचनाको अधिकार

दफा ८ अभियोजन सम्बन्धी सूचनाको अधिकार

दफा ९ न्यायिक कारबाही सम्बन्धी सूचनाको अधिकार

दफा १० सुरक्षित हुन पाउने अधिकार

दफा ११ धारणा व्यक्त गर्ने अधिकार

दफा १२ कानून व्यवसायी राख्न पाउने अधिकार

दफा १३ सुनुवाइमा उपस्थित र सहभागिताको अधिकार

दफा १४ सुनुवाइको सिलसिलामा छुट्टै कक्षमा रहन पाउने अधिकार

दफा १५ सम्पत्ति फिर्ता पाउने अधिकार

दफा १६ कसूर सम्बन्धी मुद्दाका सम्बन्धमा छलफल गर्न सक्ने

दफा १७ लिखित निवेदन दिन सक्ने अधिकार

दफा १८ क्षतिपूर्ति सम्बन्धमा जानकारी पाउने अधिकार

दफा १९ क्षतिपूर्ति तथा सामाजिक पुनःस्थापनाको अधिकार

(१) पीडितलाई पुगेको क्षति बापत यस ऐन बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने अधिकार हुनेछ ।

(२) पीडितको सामाजिक पुनःस्थापनाको लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले पारस्परिक समन्वयमा उपलब्ध स्रोत साधनको आधारमा आवश्यक योजना तथा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।

दफा २० निवेदन दिन वा पुनरावेदन गर्न सक्ने

दफा २१ पीडितको कर्तव्य

दफा २२ अधिकारको सम्मान गर्नु पर्ने

दफा २३ अधिकार प्रचलनको लागि निवेदन दिन सकिने

दफा २४ काम कारबाही बढेर नहुने

परिच्छेद ३ पीडित प्रभाव प्रतिवेदन

(दफा २५ देखि २८)

दफा २५ पीडित प्रभाव प्रतिवेदन पेश गर्न सक्ने

पीडितले कसूरको कारणले आफूलाई प्रत्यक्ष रूपमा परेको क्षति वा प्रभावको सम्बन्धमा पीडित प्रभाव प्रतिवेदन पेश गर्न सक्ने र पीडित नाबालिग वा कानूनी रूपमा संरक्षकत्व चाहिने व्यक्ति भएको वा अन्य कुनै कारणले आफैले पीडित प्रभाव प्रतिवेदन पेश गर्न नसक्ने भएमा निजका अभिभावक, संरक्षक वा कानून बमोजिमको प्रतिनिधिले अभियोग पत्र

दायर गर्नु भन्दा अगाडि वा काबु बाहिरको परिस्थिति भएमा अभियोगपत्र दायर भएको मितिले एक महिनाभित्र अभियोग पत्र दायर गर्ने अधिकारी समक्ष तोकिएको ढाँचामा (अपराध पीडित संरक्षण नियमावली, २०७७ को अनुसूची १४ बमोजिमको ढाँचा) प्रतिवेदन दिन सकिने ।

पीडित प्रभाव प्रतिवेदन प्राप्त भएको तीन दिनभित्र अभियोजन गर्ने अधिकारीले सम्बन्धित अदालत समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

अपराध पीडित संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम १५ मा पीडित प्रभाव प्रतिवेदनको ढाँचा सम्बन्धमा उल्लेख गरिएको छ । जसमा पीडित प्रभाव प्रतिवेदन पेश गर्दा सम्भव भएसम्म कसूरका सम्बन्धमा सम्बन्धित प्रहरी कार्यालयको प्रतिवेदन, सम्बन्धित स्थानीय तहको सिफारिसपत्र, सम्बन्धित चिकित्सकको प्रतिवेदन लगायत पीडितलाई परेको प्रभाव पुष्टि हुने अन्य कागजात समेत संलग्न गर्नु पर्नेछ ।

दफा २६ नक्कल माग गर्न सक्ने

अदालतमा पेश भएको पीडित प्रभाव प्रतिवेदनको नक्कल लिन चाहने अभियुक्त वा कसूरदारले अदालतबाट त्यस्तो प्रतिवेदनको नक्कल लिन सक्नेछन् ।

देहायको अवस्थामा अदालतले पीडित प्रभाव प्रतिवेदनको नक्कल दिन इन्कार गर्न सक्नेछः

(क) अभियुक्त फरार रहेकोमा

(ख) नक्कल दिँदा पीडितको सुरक्षा र गोपनीयतामा प्रतिकूल असर पर्ने भएमा

(ग) पीडित प्रभाव प्रतिवेदनलाई पीडितले गोप्य राख्न चाहेको भएमा ।

दफा २७ पीडित प्रभाव प्रतिवेदनलाई आधार लिन सकिने

अदालतले कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्दा पीडित प्रभाव प्रतिवेदनलाई समेत आधार लिन सक्नेछ ।

दफा २६ बमोजिम नक्कल दिन इन्कार गरिएको वा प्रतिवेदनको गोप्य राखिएको भागलाई अदालतले सजाय निर्धारण गर्दा आधार लिने छैन ।

दफा २८ कसूरबाट क्षति कम भएको अनुमान नगरिने

पीडितले यस परिच्छेद बमोजिम पीडित प्रभाव प्रतिवेदन पेश नगरेकै कारणबाट पीडितलाई कसूरबाट क्षति वा प्रभाव कम भएको अनुमान गरिने छैन ।

परिच्छेद ४ क्षतिपूर्ति

(दफा २९ देखि ४०)

दफा २९ अन्तरिम क्षतिपूर्तिका लागि आदेश दिन सक्ने

पीडितलाई तत्काल उपचार गराउनुपर्ने भएमा वा क्षतिपूर्ति वा कुनै प्रकारको राहत रकम दिनु परेमा त्यस्तो व्यक्तिलाई औषधोपचार गराउन वा अन्तरिम रूपमा क्षतिपूर्ति वा राहत रकम उपलब्ध गराउन अदालतले आदेश दिन सक्नेछ ।

दफा ३० कसूरदारबाटै क्षतिपूर्ति भराइ दिने

दफा ३० को उपदफा (४) मा यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कसूरदारको कुनै सम्पत्ति नभई पीडितले क्षतिपूर्ति नपाउने देखिएमा वा कसूर स्थापित भएको तर कसूरदार कायम हुन नसकेको अवस्थामा वा कसूरसँग सम्बन्धित मुद्दा प्रचलित कानून बमोजिम फिर्ता भएमा अदालतले कोषबाट क्षतिपूर्ति स्वरूप उचित रकम पीडितलाई भराईदिने गरी आदेश गर्न सक्नेछ ।

दफा ३० को उपदफा (५) मा उपदफा (४) बमोजिम आदेश प्राप्त भएको पैतीस दिनभित्र कोषबाट क्षतिपूर्ति बापतको रकम पीडितलाई उपलब्ध गराइनेछ ।

दफा ३१ क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण गर्दा लिइने आधारहरू

दफा ३२ कसूरको समूहलाई एउटा कसूर मानिने

दफा ३३ एक भन्दा बढी हैसियतमा क्षतिपूर्ति प्राप्त नहुने

दफा ३४ क्षतिपूर्ति उपलब्ध नगराइने

तेस्रो कार्यपत्र

३ बाल अधिकार संरक्षणमा कानूनी रूपमा स्थानीय तहको भूमिका

नगेन्द्र लम्साल

जिल्ला न्यायाधिवक्ता, जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, बर्दिया

२०८०।२।२६

बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ मा बाल अधिकारको संरक्षणमा स्थानीय तहको भूमिका सम्बन्धी भएका मुख्य मुख्य व्यवस्थाहरू:

बालबालिका सम्बन्धी परिभाषा

- दफा २(घ) मा कानूनको विवादमा परेका बालबालिका भन्नाले कसूरजन्य कार्यको आरोप लागेका बालबालिका सम्झनुपर्छ र सो शब्दले बाल अदालतबाट कसूरजन्य कार्यमा दोषी ठहर भएका बालबालिकाहरूलाई समेत जनाउँछ ।
- दफा २(च) दिशान्तर भन्नाले कसूरजन्य कार्यको आरोप लागेका बालबालिकालाई दफा २९ मा उल्लिखित कुनै प्रक्रिया अवलम्बन गरी औपचारिक न्यायिक प्रक्रियाभन्दा बाहिर लैजाने कार्य सम्झनु पर्छ ।
- दफा २(ज) बालबालिका भन्नाले अठार वर्ष उमेर पुरा नगरेको व्यक्ति सम्झनुपर्छ ।

बालबालिकाको संरक्षण सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था

- दफा ३ को बाँचन पाउने अधिकारमा उपदफा (१) मा प्रत्येक बालबालिकालाई सम्मानपूर्वक बाँचन पाउने अधिकार हुनेछ । उपदफा (२) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले बालबालिकाको बाँचन पाउने

अधिकार र बालबालिकाको विकासको लागि बालबालिका माथि हुन सक्ने दुर्घटनाको रोकथाम, जोखिमको न्यूनीकरण लगायतका प्रतिरोधात्मक र सुरक्षा सेवाका लागि आवश्यक उपाय अवलम्बन गर्नेछन् ।

- दफा ७ को संरक्षणको अधिकारमा उपदफा (४) मा अपाङ्गता भएका, द्वन्द्वपीडित, विस्थापित, जोखिममा परेका वा सडकमा बस्ने बालबालिकालाई सुनिश्चित भविष्यको लागि राज्यबाट तोकिए बमोजिम विशेष संरक्षण पाउने अधिकार हुनेछ । उपदफा (१०) मा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले बालबालिकाको संरक्षणको लागि आवश्यक उपायहरूको अवलम्बन गर्न तथा मापदण्ड बनाई लागू गर्न सक्नेछन् ।
- दफा १२ मा अपाङ्गता भएका बालबालिकाको विशेष अधिकार अन्तर्गत उपदफा (१) मा अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई तोकिए बमोजिम विशेष संरक्षणको व्यवस्था गरिनेछ ।

राज्यको दायित्व

- दफा १८ मा राज्यको दायित्व अन्तर्गत विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिकाको पालनपोषण, संरक्षण, स्वास्थ्य र शिक्षा लगायतका आधारभूत आवश्यकताको व्यवस्था गर्न राज्यले उपलब्ध स्रोत साधनको आधारमा आवश्यक व्यवस्था मिलाउनेछ ।

अनुगमन तथा प्रतिवेदन

- दफा ५८ को उपदफा (१) मा यस ऐन बमोजिम बालबालिकाको हेरचाह र पालनपोषण गर्न जिम्मा लिएका व्यक्ति, संरक्षक वा संस्थाले बालबालिका सम्बन्धी विवरण प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको तीन महिनाभित्र सम्बन्धित बाल कल्याण अधिकारी मार्फत स्थानीय बाल अधिकार समिति समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।
- उपदफा (२) मा उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त विवरणको आधारमा स्थानीय बाल अधिकार समितिले प्रतिवेदन तयार गरी वार्षिक रूपमा प्रदेशस्तरको बाल अधिकार समिति र स्थानीय तहको बाल अधिकार समिति समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।
- उपदफा (३) मा प्रदेश बाल अधिकार समितिले प्रदेशभित्रका तथा स्थानीय बाल अधिकार समितिले स्थानीय तहभित्रका बालबालिकाको समग्र स्थिति र उपलब्ध सेवाको गुणस्तर तथा प्रभावकारिताका सम्बन्धमा आवधिक रूपमा निरीक्षण र अनुगमन गर्नेछ ।

स्थानीय बाल अधिकार समिति

- दफा ६० को उपदफा (२) मा प्रत्येक स्थानीय तहमा गाउँ कार्यपालिका वा नगर कार्यपालिकाको उपाध्यक्ष वा उपप्रमुखले तोकिएको त्यस्तो गाउँ कार्यपालिका वा

नगर कार्यपालिकाको सदस्यको अध्यक्षतामा स्थानीय बाल अधिकार समिति रहनेछ ।

- उपदफा (३) मा स्थानीय बाल अधिकार समितिमा रहने सदस्य संख्या र त्यस्तो समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा बैठक सम्बन्धी कार्यविधि स्थानीय तहले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

बाल कल्याण अधिकारी

- दफा ६१ को उपदफा (१) मा बालबालिकाको अधिकारको सम्मान, संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्न तथा बाल संरक्षण कार्य समेत गर्नका लागि स्थानीय तहमा एक जना बाल कल्याण अधिकारी रहनेछ ।
- उपदफा (२) मा उपदफा (१) बमोजिम बालकल्याण अधिकारीको नियुक्ति, काम कर्तव्य र अधिकार तथा सेवाको शर्त लगायत अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

समाजसेवी तथा बालमनोविज्ञ

- दफा ६२ को उपदफा (१) मा समाजसेवी तथा बालमनोविज्ञको रूपमा काम गर्न चाहने व्यक्तिले स्थानीय बाल अधिकार समिति समक्ष तोकिए बमोजिम आफ्नो नाम सूचीकृत गराउनु पर्नेछ ।
- उपदफा (२) मा उपदफा (१) बमोजिमको सूचीमा रहेका समाजसेवी तथा बाल मनोविज्ञमध्येबाट स्थानीय तहमा बाल संरक्षण सम्बन्धी कार्य तथा सेवा प्रवाह गर्नको लागि आवश्यक संख्यामा समाजसेवी तथा बाल मनोविज्ञ नियुक्त गर्न सकिनेछ ।
- उपदफा (३) मा उपदफा (२) बमोजिम नियुक्त समाजसेवी तथा बाल मनोविज्ञले बाल कल्याण अधिकारीको प्रत्यक्ष निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा काम गर्नेछ ।
- उपदफा (४) मा बाल अदालतलाई आवश्यक पर्ने समाजसेवी तथा बाल मनोविज्ञ उपदफा (१) बमोजिमको सूचीकृत समाजसेवी तथा बाल मनोविज्ञबाट नियुक्त गरिनेछ ।
- उपदफा (५) समाजसेवी तथा बालमनोविज्ञको नियुक्ति प्रक्रिया, योग्यता, काम, कर्तव्य र अधिकार तथा सेवाको शर्त लगायत अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

स्थानीय तहले बालबालिकाको अधिकार प्रचलन गराउने

- दफा ६४ को उपदफा (१) मा कसैले परिच्छेद २ बमोजिमको बालबालिकाको अधिकार उल्लंघन गरेमा वा परिच्छेद ३ बमोजिम बालबालिकाप्रतिको दायित्व पुरा नगरेमा सो अधिकारको प्रचलन वा दायित्व पूरा गराउनको लागि सम्बन्धित

- बालबालिका वा सरोकारवालाले बालबालिका रहे बसेको स्थानीय तहको न्यायिक समितिमा निवेदन दिन सक्नेछ ।
- दफा ६४ को उपदफा (२) मा उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा न्यायिक समितिले बाटोको म्याद बाहेक चौबीस घण्टाभित्र सम्बन्धित व्यक्तिलाई झिकाई आवश्यक जाँचबुझ गर्नु पर्नेछ ।
  - दफा ६४ को उपदफा (३) मा उपदफा (२) बमोजिम जाँचबुझ गर्दा सम्बन्धित व्यक्तिले बालबालिकाको अधिकार उल्लङ्घन गरेको वा बालबालिकाप्रतिको दायित्व पूरा गरेको नदेखिएमा न्यायिक समितिमा निवेदन परेको तीस दिनभित्र बालबालिकाको अधिकार प्रचलन गराउन वा बालबालिकाप्रतिको दायित्व पूरा गर्न स्थानीय तहका सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा निकायलाई आदेश दिनेछ ।
  - दफा ६४ को उपदफा (४) मा उपदफा (२) बमोजिम जाँचबुझ गर्दा बालबालिकाको अधिकारको प्रचलन वा बालबालिकाप्रतिको दायित्व पूरा गराउने विषय आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र पर्ने नदेखिएमा न्यायिक समितिले बाल अधिकारको प्रचलन वा बालबालिकाप्रतिको दायित्व पूरा गराउनका लागि सम्बन्धित अन्य स्थानीय तहको न्यायिक समितिलाई लेखी पठाउनु पर्नेछ ।
  - दफा ६४ को उपदफा (५) मा उपदफा (४) बमोजिम लेखी आएमा सम्बन्धित स्थानीय तहको न्यायिक समितिले पनि उपदफा (३) बमोजिम बालबालिकाको अधिकारको प्रचलन वा बालबालिकाप्रतिको दायित्व पूरा गराउने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
  - दफा ६४ को उपदफा (६) मा यस दफा बमोजिम बालबालिकाको अधिकारको प्रचलन वा बालबालिकाप्रतिको दायित्व पूरा गराउँदा न्यायिक समितिले बालबालिका, संरक्षक वा परिवारका व्यक्तिलाई आवश्यक सुझाव दिन वा संरक्षक वा परिवारका व्यक्तिलाई सचेत गराउन सक्नेछ ।

बालबालिका सम्बन्धी नियमावली २०७८

बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ मा भएका व्यवस्थाहरुलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न बालबालिका सम्बन्धी नियमावली २०७८ मा विभिन्न व्यवस्थाहरु समावेश गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

ग) कार्यक्रमका सहभागीहरूको नामावली

"समुदायमा सरकारी वकील कार्यक्रम"

स्थानीय तहका न्यायिक समितिका पदाधिकारीहरूसँग

कानूनी सचेतना सम्बन्धी छलफल

कार्यक्रममा सहभागी विवरण विवरण मिति: २०८०।२।२६ कार्यक्रम स्थान: जिसवका

बर्दिया सभाहल आयोजक: जिसवका बर्दिया

क्र.सं.	नाम	पद/कार्यालय	टेलिफोन नं/ईमेल
१	नगेन्द्र लम्साल	जिल्ला न्यायाधिवक्ता, जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, बर्दिया	९८४१४४०७८१ nagendralamsal@gmail.com
२	गुम्बहादुर परियार	संयोजक मेलमिलापकर्ता (न्यायिक समिति सचिवालय), बढैयाताल गाउँपालिका न्यायिक समिति	९८२६५५७४२३ gumbahadurpariyar@gmail.com
३	लक्ष्मीकुमारी चौधरी	न्यायिक समितिको संयोजक, उपप्रमुख, गेरुवा गाउँपालिका	९८६६२२७१११, ९८४८५७२१३४
४	ईश्वर बहादुर विश्वकर्मा	न्यायिक समिति सदस्य, गेरुवा गाउँपालिका	९८४५५६६७२९
५	लक्ष्मी मुडवरी	केन्द्र प्रमुख, नगर सेवा केन्द्र, गुलरिया	९८४४८२१९९७ laxmi23mudwari@gmail.com
६	गायत्री रिमाल	संयोजक, माईती नेपाल	९८४८२४४४९१ bardiyamaitinepal@gmail.com
७	हिक्मतबहादुर बोहरा	प्रहरी नायव उपरीक्षक, जिल्ला प्रहरी कार्यालय, बर्दिया	९८५८७९०१४७ hikmatbohara77@gmail.com
८	सपना बाँठा मगर	अ.न.नी, OCMC सम्पर्क व्यक्ति, बर्दिया अस्पताल	९८४९१४२२२०, ९८०२५११९५० sapanabanthamagar406@gmail.com
९	अनिता चौधरी	उप प्रमुख, मधुवन नगरपालिका	९८५८०७६१११ anitatharu7777@gmail.c

			om
१०	विना कुमारी भट्टराई	उप प्रमुख, ठाकुरबाबा नगरपालिका	९८४८०७०८३० binabhattacharai824@gmail.com
११	साबित्रा गौतम	उप प्रमुख, गुलरिया नगरपालिका	९८४८०८७४६५ sabitra@gmail.com
१२	शान्ता सुनार	न्यायिक समिति सदस्य, गुलरिया नगरपालिका	९८६८१०७३८८
१३	प्रदिप ज्ञवाली	कानूनी सहायता अधिकृत, जिल्ला कानूनी सहायता समिति, बर्दिया	९८४८०२१४४१
१४	प्रसु राम थारु	न्यायिक समिति कर्मचारी, गेरुवा गाउँपालिका	९८४८०६२१११ prasuramtharu@gmail.com
१५	मनकला कुमारी चौधरी	उप प्रमुख, राजापुर नगरपालिका	९८१२४६६७८५ mankala1988@gmail.com
१६	कृष्ण ढुंगाना	न्यायिक समिति सदस्य, राजापुर नगरपालिका	९८२०४२१३७९
१७	इन्दिरा चौधरी	उप प्रमुख, बाँसगढी नगरपालिका	९८५८०८१३१० chaudharyindira098@gmail.com
१८	शान्ति चौधरी	न्यायीक समिति सदस्य, बाँसगढी नगरपालिका	९८०३७२५७६५
१९	ताराकुमारी आचार्य	न्यायिक समिति सदस्य, मधुवन नगरपालिका	९८४८०८२०३१ taraacharya42@gmail.com
२०	गोविन्द वि.क.	नायव सुब्बा, जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, बर्दिया	९८६४९८६५५० govinda.century2019@gmail.com
२१	डिल्लीराज	सहायक जिल्ला न्यायाधिवक्ता,	९८४८०२७४५९

	ज्ञवाली	जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, बर्दिया	dillirajgnyawali27@gmail.com
२२	जावन सिंह रामजाली	खरिदार, जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, बर्दिया	९८२२८७४८४३, ९८६४७३१७०४ ramjalijawon843@gmail.com

घ) कार्यक्रमको तस्विर

